

Eerst den tweeden dag slaagde ik er in met de lens op korteren afstand te komen, maar ook toen gelukte het mij slechts enkele foto's te nemen. Vroeger opgedane ervaringen deden mij vermoeden, dat de vogels misschien aan de situatie zouden wennen, doch dit was niet het geval. Ze werden integendeel steeds schuwer en zoo gebeurde het op den laatsten dag, dat ik bijna acht uur noodig had om 1 foto te maken. Het is haast onbegrijpelijk, dat men het in zulk een kleine ruimte als mijn vogeltentje, zittend in bijna steeds dezelfde houding, in dit klimaat zóó lang kan uithouden. Ik heb 62 uur bij de vogels doorgebracht, waarvan alleen de nachten buiten mijn tentje. Dit moge eenigszins een idee geven hoe moeilijk het soms is enkele foto's van vogels in de vrije natuur te verkrijgen.

Binnenkort hoop ik nog te kunnen melden tot welk ras deze witte ibis behoort. Hier wil ik nog even heel kort terug komen op mijn opstel over de vogels in de Brantas-delta. De groote aalscholver, daarin door mij *Phalacrocorax fuscicollis* ST. genoemd, is bij nader onderzoek gebleken *Phalacrocorax sulcirostris* te zijn, of, zooals de tegenwoordige naam is, *Phalacrocorax ater territori* (MATHEWS). Toen VORDERMAN deze soort destijds onder de Javaansche vogels rangschikte, heeft hij daarmede hoogstwaarschijnlijk wel gelijk gehad, al is aan de juistheid lang getwijfeld. Tegelijk met den juisten naam van de witte ibis, hoop ik t. z. t. ook die te geven van de zwarte ibis, die in Oost Java door mij werd gefotografeerd.

Augustus 1935.

A. HOOGERWERF.

NASCHRIFT. — Veertien dagen later staan SICCAMA en ik op dezelfde plaats waar nog luttele weken tevoren meer dan zestig jonge ibissen van een blijde jeugd genoten.

Onze vrees blijkt niet ongegrond geweest te zijn: er is niet één ibis meer aanwezig, alles is leeg. Men heeft er niet één de vreugde gegund zich op eigen vleugels door het luchtruim te wieden, en zoo heeft men dan weer een massamoord toegevoegd aan de lange reeks verschrikkingen, die er aan vooraf zijn gegaan. Er zullen er nog vele volgen, totdat er niets meer te moorden valt op dit gebied

Over de leege nesten scharrelt gluiperig een jonge nachtreiger rond; zelfs voor hem is hier niets meer te vinden. Het is leeg en doodsch om ons heen en met een hart vol bitterheid verlaten wij de plaats waar zestig jonge ibissen het leven lieten.

A. H.

DE EERSTE VINDPLAATSEN VAN MYCETANTHE ZIPPELII (BL.) HOCHR. IN WEST-BORNEO EN VERDERE AANTEEKENINGEN OVER RAFFLESIA TUAN-MUDAE BECC.

Feitelijk had ik moeten schrijven *Rhizanthus Zippelii* (BL.) SPACH., zooals mij Dr VAN STEENIS kort geleden berichtte. Het gaat met de botanische nomenclatuur blijkbaar net als met de ornithologische en zoölogische. Heeft men als niet-latinist toch reeds moeite genoeg zich de wetenschappelijke namen van een aantal vogels en planten eigen te maken, het voortdurend veranderen van deze namen maakt het zeer zeker niet eenvoudiger. Maar ter zake.

Nadat ik het eerste gedeelte van mijn *Rafflesia*-onderzoek in April 1933 had afgesloten (zie mijn artikel in jrg. 22, 1933, blz. 165-175 en 188-197) werd het onderzoek over het voorkomen van *Rafflesia Tuan-Mudae* BECC. in deze onderafdeeling voortgezet. Op de bekende vindplaatsen en in de directe omgeving daarvan, werden van April-December 1933 wederom verschillende *Rafflesia*-knoppen en bloemen gevonden. Op Vindplaats I werd op 23 en 26 November 1933 een bloem gefotografeerd om de spoedige verwelking vast te leggen (fig. 1 en 2). Dergelijke foto's zijn alleen te nemen, indien men zóó dicht bij huis een gemakkelijk bereikbare groeiplaats



Fig. 1. ♂ Bloem van *Rafflesia Tuan-Mudae* BECC.
 Ø 55 cm. Vindplaats I. Gn. Poteng, Singkawang.
 West-Borneo, 23-10-1933.

[foto v. d. schr.]



Fig. 2. Dezelfde bloem drie dagen later,
 verwelkt.

[foto v. d. schr.]

heeft. Op laatstgenoemden datum bezocht ik nog een nieuwe groeiplaats op den Gn. Iboe (een gebergte, eveneens tot het Gn. Raja-complex behoorend) maar veel verder en veel moeilijker te bereiken dan de bekende vindplaatsen op den Gn. Poteng. Voorts werd voor 's Rijks Herbarium te Leiden op 8-12-1933 van Vindplaats VI, Gn. Poteng, een zeer groote ♂ bloemknop, $30\frac{1}{2} \times 20$ cm, medegenomen.

Uit deze en de in mijn eerste artikel genoemde data, moge worden afgeleid dat *Rafflesia Tuan-Mudae* in deze onderafdeeling in 1933 vrijwel het geheele jaar door heeft gebloeid.

Ir H. WITKAMP, de ontdekker van 3 nieuwe *Rafflesia*'s in Noord-Oost Borneo, schreef mij omtrent het voorkomen van deze soort in West-Borneo, dat de heer S. B. MARGERISON, van 1911-1919 werkzaam op de mijn Sintoeroe in het Sambasche, *Rafflesia*'s aldaar tweemaal aantrof in groepen van meer dan 20 stuks, zoowel open als in knop. Bovendien zou *Rafflesia* volgens genoemden heer MARGERISON nog op andere plaatsen in de onderafdeeling Sambas voorkomen.

Verder berichtte mij de toenmalige assistent-resident van Sintang, de heer L. C. HEYTING, dat in December 1933 verschillende *Rafflesia*'s op den Gn. Kelam

werden gevonden, z.i. behoorend tot *Tuan-Mudae*. Deze vindplaats werd reeds door mij in het September-nummer 1933 van dit tijdschrift genoemd. Eenige bloemknoppen op den Kelam gevonden werden door den heer H. ter determinatie naar het Herbarium te Buitenzorg gezonden.

Zoo langzamerhand wordt het aantal vindplaatsen van *Rafflesia*'s in den Indischen Archipel uitgebreid en vooral de rijke bloei in 1933 heeft er veel toe bijgedragen, dat het lijstje er thans heel anders uitziet, dan een 15 jaren geleden.

Van grooter belang is echter de vermelding van de vondst van de 2de *Rafflesia*-soort in dit gebied, nl. het kleinere nichtje, *Rhizanthus Zippelii*. Dat *Rhizanthus* (laten we maar dadelijk aan den nieuwen naam wenen)

in deze bosschen, waar op menige plaats de voedsterplant *Tetrastigma glabratum* BL.

buitengewoon talrijk is, zou voor-

komen, had ik al vermoed en ik had dan ook reeds in December 1932 aan eenige Dajaks een premie beloofd voor het vinden van een kleine „koelat”, waarvan de knop den vorm had van een ganzen-ei.

Eindelijk kreeg ik op 10 November 1933 bericht, dat op den Gn. Beor, dichtbij den Gn. Poteng gelegen, (eveneens tot het Gn. Raja-complex behoorend) de lang verwachte *Rhizanthus*-knop was gevonden (op 380 m b.z.). Eerst 14/11 had ik gelegenheid naar boven te gaan en trof toen dicht bij elkander een 4-tal groeiplaatsen aan, waarop knop-



Fig. 4. Bloemknop van *Rhizanthus Zippelii* in jonger stadium.

[foto v. d. schr.]

pen in verschillende stadia van ontwikkeling. De verst ontwikkelde knop, licht vleeschkleurig met donkerder overlansche groeven en zeer donkerbruine schubben en voet, was 11 cm hoog, bij een breedte van bijna 6 cm (fig. 3). Andere knoppen waren nog niet zoo ver; de vleeschkleurige bloemknop was nog niet geheel uit de schubben te voorschijn gekomen (fig. 4, 10 × 6 cm).

Een van de groote knoppen (11,5 × 6,2 cm) nam ik mede naar huis en sneed hem in de lengte door en toen bleek deze *Rhizanthus* tot mijn groote verwondering aan de binnenzijde van de bloemdebuis zeer lange haren te bezitten, wat onmis-

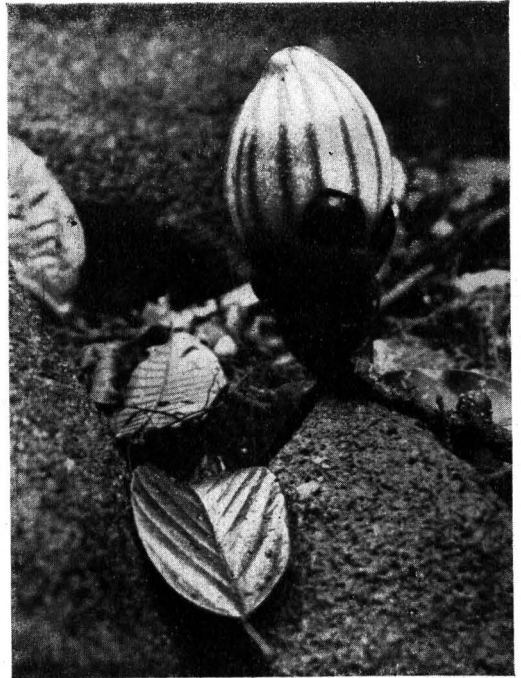


Fig. 3. Vrij ver ontwikkelde bloemknop van *Rhizanthus Zippelii*. Gn. Beor, Singkawang, West-Borneo. 14-11-1933. [foto v. d. schr.]

kenbaar wees op *Zippelii*, terwijl ik had verwacht de soort *Lowi* hier te zullen aantreffen, omdat deze door TEYSMANN in 1875 op den Gn. Hampar Djawa in de Westerafdeeling van Borneo was gevonden. Daar dit gebergte hemelsbreed ongeveer 100 km van het Gn. Raja-complex is verwijderd, zou men veeleer mogen verwachten ook hier *Lowi* aan te treffen. Mocht de lengte dezer haarbekleding inderdaad een der kenmerken ter onderscheiding van de beide soorten zijn (op

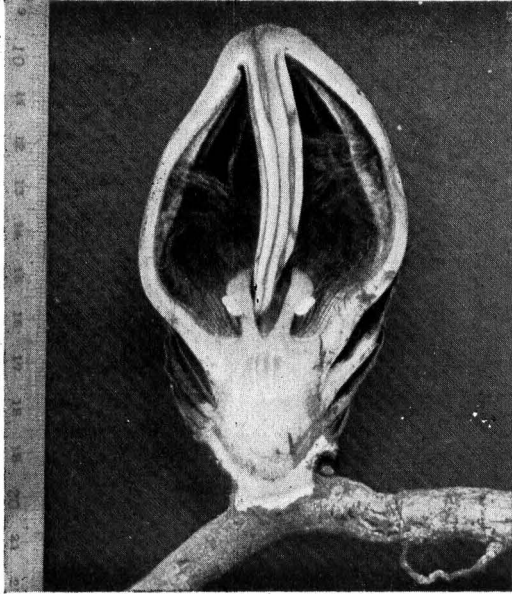


Fig. 5. Lengtedoorsnede der ♀ bloemknop van *Rhizanthès Zippelii*.
foto v. d. schr./

waarop de lange beharing duidelijk uitkomt.

Naar de groeiplaats zond ik nu om den anderen dag een koelie, die mij moest waarschuwen als de bloem was ontloken. Op 23/11 kreeg ik bericht, dat één der knoppen begon open te barsten, maar door andere werkzaamheden verhinderd, kon ik eerst in den middag van den 26sten November 1933 naar den Gn. Beor gaan. Helaas was de frisheid er toen reeds gedeeltelijk af en de bloem al enigszins verwelkt (fig. 6).

Ook op deze foto — hoewel minder duidelijk — is te zien, dat de soort tot *Zippelii* behoort, daar het basilaire gedeelte van de bloemdekslippen min of meer onderling samenhangend is, terwijl deze juist bij *Lowi* geheel of gedeeltelijk vrij is (zie afbeelding van *R. Lowi* in het artikel van Dr VAN SLOOTEN, in *De Trop. Natuur* jrg. 19, 1930, blz. 51).

Ik zal met bovenstaande mededeelingen kunnen volstaan, daar *Rhizanthès Zippelii* onder de namen *Brugmansia* Z. en *Mycetanthè* Z. reeds herhaaldelijk in dit tijdschrift werd behandeld (zie jrg. 7, 1918, blz. 81-89, jrg. 19, 1930, blz. 49-51, jrg. 20, 1931, blz. 30-31 en jrg. 21, 1932, blz. 116-117).

een ander kenmerk kom ik hieronder terug) dan lijkt mij twijfel ten opzichte van *Zippelii* vrijwel uitgesloten, daar bij *Lowi* deze haren hoogstens $\frac{1}{2}$ millimeter lang zijn. (Gegevens ontleend aan de tabel der *Brugmansia*-soorten, opgenomen in het botanisch overzicht der *Rafflesiaceae* van Ned.-Indië van wijlen Dr S. H. KOORDERS).

R. Zippelii was in KOORDERS' tijd (tot 1918) alleen van Java bekend. Nadien werd deze soort ook gevonden in West-Sumatra, vermoedelijk in Zuid-Sumatra en in de Zuider en Oosterafdeeling van Borneo.

Van den

gehal-



Fig. 6. Reeds een paar dagen oude ♂ bloem van *Rhizanthès Zippelii* (knop van fig. 3). 26-11-1933.

[foto v. d. schr.]

De bloem was tijdens mijn bezoek op 26/11 vrijwel volkomen *reukeloos*. Ten bewijze, hoe menigvuldig deze soort op de vindplaatsen voorkomt, moge dienen, dat op een plekje van 15×15 cm in het vierkant 9 napjes op liaanwortels werden gevonden, waarop vroeger *Rhizanthus*-bloemen hadden geprikt.

Eind November 1933 werd ook op den Gn. Poteng een aantal knoppen van *Rhizanthus* gevonden, en zoo zullen op het Gn. Raja-complex bij systematisch zoeken nog wel meerdere vindplaatsen worden ontdekt.

Voor zoover ik heb kunnen nagaan, fungeert de liaan *Tetrastigma glabratum* BL. ook voor deze eveneens tot de Rafflesiaceae behorende parasieten als voedsterplant.

Voor authentiek bewijsmateriaal werden aan het Herbarium te Buitenzorg 1 ♂ bloem en 1 ♀ bloemknop in spiritus gezonden.

Hilversum, Juni 1935.

L. COOMANS DE RUITER.

NASCHRIFT.

Ten dienste van hen, die eveneens in een oerbosch zouden willen fotografeeren, maar de belichtingstijden niet weten, mogen hieronder eenige fotografische gegevens volgen.

De opnamen werden gemaakt met een Bergheil-Voigtländer 9×12 camera met Heliar-lens $1:4\frac{1}{2}$ f = 15 cm. Snelheid van de platen 23° Scheiner, = $\pm 15/10$ Din.

fig. 3.—5 uur n. m., secundair bosch, vrij donker, „Blende” 18, 2 minuten. 14.11.1933

„ 4.—4,30 uur n. m. idem „Blende” 18, $2\frac{1}{4}$ minuut.

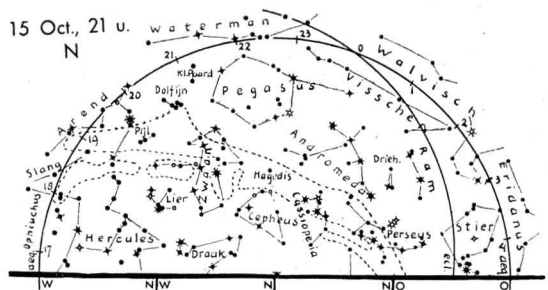
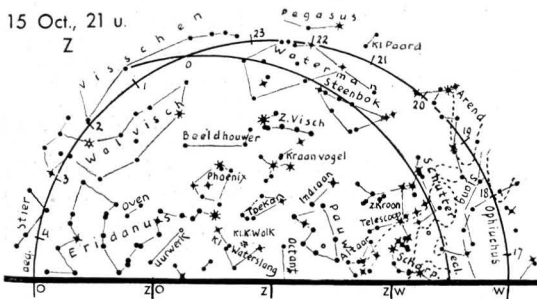
(De plaats was iets donkerder. De knop werd eerst met water overgoten en een handdoek als reflector gebruikt). 14.11.1933.

„ 5.—4,30 uur n. m. idem, „Blende” 9, 70 seconden. 26.11.1933.

Hieruit blijkt, dat men in het bosch wel zeer lang moet belichten.

L. C. DE R.

DE STERRENHEMEL IN OCTOBER



De sterrenkaartjes gelden op 1 October te 22 u., op 31 October te 20 u. en voorts op

15 Juni 15 Juli 15 Aug. 15 Sept. 15 Oct. 15 Nov.

5 u. 3 u. 1 u. 23 u. 21 u. 19 u.

Zij gelden aan het begin van iedere maand één uur later, aan het einde één uur vroeger.

DE MAAN.—E. K. 5 Oct.; V. M. 12 Oct.; L. K. 19 Oct.; N. M. 27 Oct.

DE PLANETEN.—MERCURIUS. In het begin der maand nog avondster, komt de planeet op den 18den in onderste conjunctie en wordt daarna morgenster. Opkomst op den 31sten te 4 u. 40 m.

VENUS, in de Leeuw (R. K. 10.4 — 11.5), wordt steeds gunstiger als morgenster. Opkomst op het einde der maand te 3 u. Grootste helderheid op 15 October.

MARS (R. K. 16.5—18.2) gaat van de Schorpioen naar den Schutter. De planeet is alleen in den avond te vinden, zij gaat op den 16den te kwart voor tien onder.

JUPITER zal slechts in de avondschemering zichtbaar zijn: de ondergang verloopt van 20 u. 43 m. tot 19 u. 6 m.

SATURNUS (R. K. 22.4) is in den Waterman goed waar te nemen. Ondergang 3 u. 51 m. aan het begin, 1 u. 50 m. op het einde der maand.

S. W. VISSER.